

Toplumcu Düşünce Enstitüsü

Değerlendirme Notu

DN - Dış Politika/16-005

23 Mayıs 2016

Hazırlayan: Mustafa AKCAN

Türk Dış Politikasında “Davutoğlu Etkisi” ve Suriye Krizi

Ahmet Davutoğlu, teoriler ve kitaplarıyla Türk Dış Politikasına adım attığı ilk günlerden beri Türk Dış Politikasına yeni bir vizyon, yeni bir rota, yeni bir derinlik vadeliyordu. Adalet ve Kalkınma Partisi döneminde ekonomi temelli dış politika çizgisini devam ettiren, halefleri Abdullah Gül ve Ali Babacan ikilisinin bıraktığı çizgiden görevi devralan Davutoğlu'nun ismi Türk dış politikasını tek başına yönlendiren adam olarak gazete sayfalarında karşımıza çıkıyor, Ahmet Davutoğlu efsanesi Stratejik Derinlik kitabıyla, “Komşularla Sıfır Sorun” politikası ile yankılanıyordu. Davutoğlu ise dış işleri bakanı olmasının 2. yılında Türk Dış Politikasını “Bölgesel barış” ve “sıfır-sorun” tanımlamalarından Osmanlı'nın hâkim olduğu bölgelerin hamisi olarak gören bir anlayışa dönüştürmeye başladı. Bu dönem de artan oranda Osmanlı vurgusu ve özellikle 2011 yılında ortaya çıkan “Arap Baharı” sonrası düzenin belirleyicisi olma isteği, teorik çerçeveden uzak bir pragmatik politikanın oluşmasında etkili oldu.

Recep Tayyip Erdoğan'ın iktidarını tanımlamada kullandığı Çiraklık-Kalfalık-Ustalık dönemlerindeki dış politika dinamiklerine bakacak olursak, AKP iktidarının ustalık dönemi Davutoğlu dönemiyle beraber, ekonomi temelli “kazan-kazan” (“win-win”) politikasından Yeni-Osmanlıcı (Neo-Ottoman) yani Osmanlı ve İslam coğrafyasının hamisi bir pozisyona evirildi. Bu dönemde gelişen Türk Dış Politikasının temelinde gerçekleşen keskin ideolojik dönüşüm, politika uygulama ve ilkeleri noktasında değişimleri beraberinde getirmiştir. Türk dış politikasının en önemli ilkelerinin başında gelen “Ahde Vefa” ve “Statükonun Korunması” ilkeleri yerini yeni dönemde “düzen kurucu” ve “bölgesel statükonun karşısında” olan bir role evirilmiştir. Türkiye, maalesef ki Arap Baharında isyanın başını çeken ülkelerden Tunus, Mısır ve Libya'da gerçekleşen değişimlerle, Yeni

Osmanlıcı bir anlayış etrafında bölgede hak iddiasında bulunarak, bölge ülkeleri ve komşuları ile olan ilişkilerinde derin buhranlar yaşamış; özellikle Suriye gibi yakın komşularının muhalif unsurları alenen destekleyerek iç işlerine müdahil olmuştur. Bu durum Ahmet Davutoğlu döneminin popüler politikası komşularla sıfır sorunun yerini alan “*onurlu yalnızlık*” ile devam etmişti. Bu değişimde Suriye özelinde yaşanan direnç ve başarısızlığın etkisinin olduğu ortadadır. Yeni dönemde, Adalet ve Kalkınma Partisi ideolojik hatlarında değişme olmasada, Davutoğlu etkisinin olmadığı bir dış politika dinamiğinde Suriye politikasının konumlandırması merak konusu olacaktır. Davutoğlu ve Erdoğan ikilisinin kişiselleştirdiği Suriyepolitikasının geleceği Türkiye’nin bölgesel ve küresel huzuru için olduğu kadar, ülke içi barışı ve istikrarı için de ayrı bir önem taşımaktadır.

Türkiye-Suriye İlişkilerinde Gelişim ve Duraklama

1990 yıllarda su sorunu ve PKK terör örgütü ile ilgili sorunlar ile gerilen ilişkiler doksanların sonlarında iki ülkeyi savaşın eşiğine getirmişti. 1997 yılında Adana mutabakatı sonrası ekonomi temelli adımların atılması ile gelişen ilişkiler Hafız Esad’ın cenazesine Türkiye Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in en yüksek düzeyde katılım göstermesi ile beraber ilişkilerin politik düzeyde de gelişmesini sağlamıştı. – Dönemin dışişleri bakanı İsmail Cem’in ilişkilerin giderek gerildiği komşu ve çevre ülkelerle olan ilişkileri geliştirme düşüncesinin de etkisi yadsınamaz. – 2002 yılında iktidara gelen AKP hükümeti bu ilişkileri devam ettirme yönünde adımlar atmıştırlar. Ancak Suriye’yi diğerlerinden ayıran en önemli özellik ise ilişkilerin daha hızlı ilerlemesidir. Bu durumun oluşmasında 2004 yılında Refik Hariri suikastı sonrası uluslararası kamuoyunun, bugün gördüğümüze benzer şekilde, Suriye’ye uyguladığı izolasyon sonrası Türkiye’nin bütün tehditkar söylemlere karşı Suriye yanında durması sağlamıştır. Türkiye bu desteğini Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Dışişleri Bakanı düzeylerinde yaptığı ziyaretler ile göstermiştir.

2004 yılı sonrasında ise ilişkiler Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği düzeyine kadar gelerek, iki ülke arasındaki ekonomik ve siyasal sınırlar kalkmıştı. İki ülke arasında gelişen ilişkiler ile beraber dış ticaret hacmi 2 milyar düzeyine asmış; 5 milyar dolar düzeyi hedeflenmişti. Gerçek anlamda bir dış politika başarısı olan bu durum, Ahmet Davutoğlu’nun Dışişleri Bakanı olması ile daha çok telaffuz edilen, Komşularla Sıfır Sorun politikasının ise ana dayanak noktasını oluşturmaktaydı. Gelişen ilişkiler sayesinde Türkiye Arap kamuoyunda, Suriye’nin de desteği ile daha aktif bir politika uygulama başladı ve gelişen ilişkiler diğer bölge ülkeleri için bir model olarak sunulmaktaydı. Dış politikada artan aktifleşme Suriye

modelinde Adalet ve Kalkınma Partisi'nin dış politikada sağladığı desteğin yanı sıra iç politikada da artan bir popülizm sağladı.

Haziran 2011 seçimleri arifesinde bölgeyi kasıp kavuran dalga Suriye'ye uğradığında AKP hükümeti seçim mitinglerinde artık Suriye konusunda ve dış politika algılamalarında kendisini farklı bir noktaya konumlandıracağını açıkça beyan etmekteydi. 2007 Yılındaki seçim meydanlarında Suriye ile gelişen ilişkilere yer veren parti liderinin yerini 12 Haziran seçimlerinde meydanlarda Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad'ı tehdit eden bir parti liderine bırakmıştı. Seçim mitinglerinde Suriye Devlet Başkanı üzerinden Suriye'ye uyarılarla başlayan süreç Suriye karşı tehditkâr söylemlerin başlaması ile devam etmekte. Bu söylemler seçimler sonrası Ustalık dönemini ilan edecek olan iktidarın bölgeye özgü statükoyu değiştirici ve iç çatışmaları destekleyici gündeminin artık ortaya çıkarıyordu.

Stratejik Ortaktan “Öteki” Suriye'ye

12 Haziran seçimleri sonrasında Ustalık dönemini ilan eden Recep Tayyip Erdoğan dış politikadaki en önemli dönüşümünü de Suriye üzerinden yaşattı. Suriye de artan şiddet olayları sonrasında Suriye'den gelen mültecilere kapılarını açan Türkiye bu durum karşısında ilişkilerdeki ilk önemli gerilimini yaşadı. Batı kamuoyunun desteği ile ilişkilerdeki kırılma artık kendisini hissettiriyordu. Türkiye Suriye ile ilişkilerini seçim dönemindeki söylemler üzerinde yeniden inşa ediyor ve aynı zamanda kendisini de, Suriye'deki iktidara karşı bir şekilde konumlandırarak, demokrasinin temsilcisi olarak göstermeyi seçmekteydi.

Kurulduğu günden bu yana iktidar tartışmalarının gündeminde olan Suriye de Hafız Esad dönemi itibari ile Arap milliyetçiliği üzerinden bir kimlik inşası süreci yaşamıştır. Hafız Esad'ın dinsel yönden *Nusayri* kökenli olması muhalefet çevrelerinde her zaman dillendirilmesine rağmen baba Esad dinsel yapılara karşı dengeleyici bir pozisyonda kalmayı tercih etmişti. Baba Esad ülke içerisinde mezhepsel ayrımcılığı artırıcı örgütlere, *Müslüman Kardeşler* gibi, karşı ise mesafeli ve sertlik yanlısı bir tavır takınılmıştı. Besar Esad'ın da iktidara geldikten sonra devam ettirdiği bu çizgi, Türkiye tarafından ilişkilerin gerilme nedenlerinden birisini oluşturmuştur.

Arap baharı sonrası Mezhepsel ayrılıklar isyan hareketleri ile daha çok dillendirilmeye başlanmıştır. Suriye'de iktidarı temsil ettiğine inanılan Nusayri kesimin artık baskı ve şiddet ile ülkeyi yönetemeyeceği iktidarı bırakması gerektiği bölgede oluşan değişimle beraber yeniden seslendirilmeye başlanmıştır. Bu hareketlerin en önemli aktörü ise isyan

hareketlerinin olduğu diğer ülkelerde de görmeye alışkın olduğumuz Müslüman Kardeşler Örgütü oluşturmaktaydı. Halkın çoğunluğunu temsil eden kesim olan Sünni kesimin temsilcisi olmaya çabalayan örgüt Beşar Esad'a karşı isyan hareketinin de fitilini ilk ateşleyen gruptur.

Uzun yıllardır ülke içerisinde yasaklı olan ve yasal muhalefet yapmasına olanak tanınmayan örgüt bugün Suriye'deki muhalefetin en önemli gücünü oluşturmaktadır. Siyasi geçmişinde bu örgüt ile yakın ilişki içerisinde olan AKP, Suriye siyasetinde Müslüman Kardeşlerin yasal bir muhalefet aktörü olarak siyaset yapabilmesinin önünün açılmasını Suriye devlet başkanı Esad'a ilişkilerinin en iyi olduğu dönemden, 2008'den, itibaren iletmiştir. Bu siyasi isteklerin seçimler sonrasında dayatma noktasına gelmesi Suriye'nin Türkiye'ye karşı olan konumunun değişmesine neden olmuş Suriye, Türkiye ile olan ilişkilerine mesafe koymuştur.

İlişkilerdeki söylemsel ayrışmanın yanı sıra Suriye Muhalefetinin Türkiye'de toplanması, Suriye'de silahlı direnişi sürdüren Özgür Suriye ordusuna Türkiye'nin para ve silah desteğinde bulunduğu iddiaları, Suriye'ye karşı oluşabilecek insani bir müdahalede Türkiye'nin öncü ülke olmasının konuşulması ve bu iddiaların yalanlanmaması ilişkilerde yaşanan bütün olumlu gelişmelerin yerini siyasi bunalımın almasına neden olmuştur. Siyasi yönde yaşanan gelişmeler ekonomik alanda da iki ülke arasında yaşanan ticari ortaklığın bitmesi ile sonuçlanmıştır. Türkiye kamuoyunda siyasi iktidar ve medya eli ile bir düşman yaratma süreci, etnik ve dinsel ayrılıklarla bir nefret söylemi başlamıştır. AKP'nin secim kampanyalarında alttan alta dinlendirdiği etnik ayrımcılık söylemi doksanlı yıllarda gördüğümüzden daha güçlü bir şekilde Suriye üzerinden yeniden kurulmaya başlanmıştır. Uluslararası medyanın etkisi ile de yanlış enformasyonlar ile Suriye'de bir vahşet yaşandığı söylemi dillendiren, kamuoyunun desteği ile Suriye'ye karşı oluşacak müdahaleye gönüllü olan hükümet öncü aktörlerin istenilen yönde seyretmemesi neticesinde bir ikilem yaşamış, muhalif unsurlara olan desteğini arttırarak devam ettirmiştir. Suriye'deki savaşın beklenenden uzun sürmesi, Suriye yönetiminin Özgür Suriye Ordusuna karşı gösterdiği üstünlük ve sonrasında ortaya çıkan IŞİD gibi örgütlerin bölgede kontrolü, Türkiye'nin Suriye politikasında yanlış konumda mı bulunduğunun seslendirilmesine neden olmuş, Davutoğlu dönemi dış politika uygulamaları açık olarak uluslararası kamuoyunda da eleştirilmiştir.

Sonuç Olarak

Türk Dış Politikası geleneksel yapısı içerisinde her gelen hükümetin katkıları ile evirilen bir süreç yaşasa bile üzerine inşa edildiği değerlerden taviz vermemeye özen göstermiştir. Özellikle Ahde Vefa ilkesi etrafında verilen sözlerin tutulmasına özen göstermiş, yaptığı anlaşmaların uygulayıcısı olan, barışı ve statükoyu korumaya çabalayan bir ülke olmuştur. Adalet Kalkınma Partisi döneminde ise bu ilkeleri kendi yorumlaması ile iki iktidar döneminde de uygulamaya devam etmiştir. Ancak son dönemde yaşanan gelişmeler dış politikanın ilkelerle yönetilemeyeceği tartışmalarının başlamasına da neden olmuştur. Ahmet Davutoğlu'nun Bakan olması ile daha güçlü seslendirilen bir kavram olan *Yeni Osmanlıcılık* Türkiye'nin bölgenin ana aktörü olmasına dayansa da güvenilmeyen, devletler nezdinde itibar kaybeden bir Türkiye'nin bölgeden izole edilmesini getirmiştir. Türk Dış Politikasının gerçekçi davranışlar yerine hayalci bir yönde seyretmesi dış politikanın güdümlü bir karaktere bürünmesinden başka bir fayda sağlanamamıştır. Bugün Türkiye'nin son 10 -12 yılda bölge ülkeleri ile gösterdiği iyi ilişkiler yerini bir güvensizlik ve korkuya bırakmış durumdadır. Ortadoğu, Balkanlar ve Orta Asya'daki Türkiye imajı dönemlik hayaller neticesinde kan kaybetmektedir. Uzak Asya'dan Amerika'ya uluslararası krizler içinde boğuşan Türkiye, uluslararası güvensizlik ve gerilimlerin neticesinde siyasi gerilimlerin yanında ekonomik ilişkiler de de daralmayı beraber yaşamaktadır.

Davutoğlu döneminin bittiği bu son günlerde Türk Dış Politikasının silkelmesi, gerçekçi bir dış politika çizgisine gelmesinde fayda vardır. Aksi halde, uluslararası ve bölgesel krizlerin Türkiye kamuoyuna taşınması dış politikada oluşturacağı etkinin yanı sıra iç politikada bir çatışma karakterini de beraberinde getirecektir. Özellikle, Suriye meselesinde krizi devam ettiren ülke konumunda ısrar edilmesi, Türkiye'nin iç huzurunu ve istikrarını bozucu etki yapacağı aşikârdır. Kendi içerisinde sorunlarını çözememiş bir ülke olan Türkiye etnik ve dinsel ayrılıkların yanında, sığınmacılar ile değişen demografik yapısı da hesaba katıldığında, içeriden fitili ateşlenecek ya da dışarıdan yönelebilecek iç karmaşalara karşı kolay bir alandır.